

КРИТЕРІЇ ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-ГРАФІЧНИХ УМІНЬ І НАВИЧОК ДІТЕЙ 6-7-РІЧНОГО ВІКУ У ПРОЦЕСІ ОБРАЗОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК : 74+37.046.12+372.36

Білгородська О.Є.

У статті приділяється особлива увага аналізу та узагальненню прикладів різних програм з образотворчого мистецтва, виокремлення критеріїв, показників та рівневих характеристик формування художньо-графічних умінь та навичок дітей 6-7-річного віку.

***Ключові слова:** молодший шкільний вік, образотворче мистецтво, художньо-графічні вміння та навички, критерії, сформованість, рівні.*

КРИТЕРИИ ФОРМИРОВАНИЯ ХУДОЖЕСТВЕННО-ГРАФИЧЕСКИХ УМЕНИЙ И НАВЫКОВ ДЕТЕЙ 6–7-ЛЕТНЕГО В ПРОЦЕССЕ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Белгородская Е.Е.

Обоснована система критериев формирования художественно-графических умений и навыков детей 6-7-летнего возраста (ценностно-ориентационный, художественно-информационный, операционно-регулятивный, творчески-практический), которые обеспечивают полноценное диагностирование всех структурных компонентов исследуемого феномена. Также выделены три уровня формирования художественно-графических умений и навыков детей 6-7-летнего возраста (репродуктивный, продуктивный, творческий) в зависимости от особенностей изобразительной деятельности детей.

***Ключевые слова:** изобразительная деятельность, художественно-графические умения и навыки, младшие школьники, критерии, уровни.*

CRITERIA OF FORMING ARTISTICALLY-GRAPHIC SKILLS OF 6-7-YEARS OLD CHILDREN WHILE PAINTING

Yelena Belgorodskaja

The study has proved the system of criteria (value-orientation, artistic, informational, operational and regulatory, creative and practical) formation of the artistic and graphic skills and abilities of 6-7-years old children. Value-orientation criterion defined the following parameters: formation of primary schoolchildren's positive attitude towards hygiene at school; formation of aesthetic relationship to reality; emotional expressing of coloring, development of aesthetic taste of junior pupils in the classroom for the fine arts; transfer (interference) on the artistically-graphic skills of emotional potential of expressive activity. Artistic and informational criterion characterizes formation of active perception skills and training information on fine art; primary schoolchildren use art and figurative language in the expressive activity; master the original terminology of expressive activity; form and develop original artistic and technical abilities and skills in the expressive activity. Operational and regulatory criterion is characterized by formation of elementary skills of analysis and synthesis

of basic artistic and graphic skills and abilities, primary regulation of expressive activity skills, abilities of phased tasks in the expressive activities, manipulation of the basic terms of the artistic and graphic skills of fine art. Creative and practical skills criterion is characterized by the formation of self acquired using of basic artistically-graphic and artistically-technical abilities and skills, creative thinking in the classroom for fine art, stylistic artistically-graphic, artistic and technical abilities and skills in performing the tasks in the process of expressive activity. Three levels of artistic and graphic skills and abilities of 6-7-years old children (reproductive, productive, creative) depending on the synthesis of primary schoolchildren's expressive activities features of were determined.

Keywords: *primary school, graphic art skills and abilities, fine arts, graphic components of handwriting, graphic arts.*

Актуальність проблеми. Модель формування художньо-графічних умінь та навичок дітей 6–7-річного віку засобами образотворчого мистецтва у початковій школі базується на обґрунтуванні теоретико-методологічних положень щодо сутності, змісту та структури формування художньо-графічних умінь та навичок молодших школярів, а також оптимізації процесу навчання з використанням запропонованої авторської методики з образотворчого мистецтва.

Розробка методики формування художньо-графічних умінь та навичок у молодших школярів потребує аналізу її первинного стану. Це передбачає виокремлення критеріїв, показників та рівневих характеристик сформованості художньо-графічних умінь та навичок дітей 6-7-річного віку, а також розробки діагностичного інструментарію, який може відповідати віковим показникам молодших школярів. Мета констатувального експерименту полягає у встановленні вихідного рівня сформованості художньо-графічних умінь та навичок дітей 6-7-річного віку.

Констатувальний експеримент передбачає такі завдання:

- визначення та закріплення експериментальної бази проведення дослідження;
- аналіз сформованості художньо-графічних умінь та навичок дітей 6–7-річного віку на прикладі програм з образотворчого мистецтва різних років;
- розроблення діагностичної методики для виявлення стану сформованості художньо-графічних умінь та навичок дітей 6–7-річного віку;
- визначення основних критеріїв та показників формування художньо-графічних умінь та навичок дітей 6–7-річного віку;
- виявлення рівнів сформованості художньо-графічних умінь та навичок дітей 6–7-річного віку.

Сформульовані та обґрунтовані теоретико-методологічні положення щодо сутності, змісту та структури формування художньо-графічних умінь та навичок дітей 6–7-річного віку, специфіка педагогічного потенціалу та засобів образотворчого мистецтва визначили напрямок констатувального експерименту дослідження. Розробка та впровадження методики формування художньо-графічних умінь та навичок молодших школярів ґрунтується на аналізі реальних результатів, якісних та кількісних показників сформованості графічних умінь та навичок дітей 6–7-річного віку.

В експерименті на констатувальному етапі взяло участь 166 дітей одеських навчальних закладів. Узагальнення та систематизація результатів експерименту дозволили виокремити шляхи цілеспрямованого формування художньо-графічних умінь та навичок дітей 6–7-річного віку в системі навчання у

загальноосвітній школі та надати методичні рекомендації щодо ефективності та оптимізації цього процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування графічних навичок є багатоплановою. Вона не лише педагогічна та методична, а й психологічна. Її доцільно розглядати у зв'язку з пізнанням закономірностей як чуттєвого, так і логічного знання.

На підставі аналізу програм з образотворчого мистецтва різних років у загальноосвітній школі можна зробити висновок, що основні напрямки у навчанні предмета та формуванні художньо-графічних умінь та навичок дітей 6–7-річного віку трансформувалися, змінювалися також і методи викладання. Розмежування методики викладання в загальноосвітній школі та методики викладання в спеціальних мистецьких навчальних закладах відбувалося в кілька етапів:

- 1) до 1924 року (початково-професійний підхід у програмах);
- 2) 1924 р. – середина 1960-х років (початково-професійний підхід у програмах);
- 3) 1960 р. – середина 1970-х років (навчально-професійний підхід у програмах);
- 4) 1980 р. – 2000 роки – до-сьогодні (альтернативні, інноваційні програми).

Аналізуючи програми з образотворчого мистецтва різних років, спостерігаємо якісні зміни, які відбувалися у методиках викладання образотворчого мистецтва, але все ж залишаються певні проблеми, пов'язані з формуванням художніх та художньо-графічних умінь та навичок дітей 6–7-річного віку, які ще не до кінця вирішено.

Наприклад, у звітах-програмах 1910 р. детально описано, що мета навчання малювання в школі полягає в глибокому формуванні в дитини свідомого ставлення до своєї творчої роботи. Таким засобом є подання їй свідомого вміння володіти різними способами малювання [1].

У пояснювальній записці до програми сільської школи 1914 р. йдеться про те, що основним завданням при навчанні малювання в сільській школі має бути розвиток не тільки технічних навичок, а й спостережливості, тобто швидке і виразне сприйняття зорових вражень, запам'ятовування форм, а також естетичні почуття. До закінчення курсу в сільській школі учні повинні навчитися грамотно зображати прості предмети трьох вимірювань шляхом креслення і малюнка, з передачею світла-тіні та кольору [13].

У пояснювальній записці до Уфимської програми (“Програма першого концентру (4 роки дев'ятирічної єдиної трудової школи)”) йдеться, що заняття з образотворчого мистецтва в школі навчають дітей бачити й відчувати світ, відчувати колірні й просторові відношення. Крім того, ці заняття допомагають учням у набутті вмінь, для реалізації своїх живописних та пластичних відчуттів у різних формах [14].

Варто зазначити, що в пояснювальній записці до програм 1924 р. школи I ступеня м. Єкатеринбурга, наголошується на тому, що запорукою успіху малювання є ґрунтовне засвоєння форми предмета. Заняття з малювання та ліплення повинні бути тісно пов'язані з усією роботою школи. Увесь матеріал шкільних занять, свята, екскурсії повинні неодмінно графічно відображатися [15]. Тобто вже відбувається набуття учнями художньо-графічних умінь та навичок.

З часом шкільні програми вдосконалилися, і вже 1947 року у пояснювальній записці до “Програми середньої школи з малювання” Учпедгізу з'являється розширений огляд умінь і навичок молодших школярів. У ній зазначалося, що потрібно вміти при малюванні предмета розглянути його і переда-

ти в малюнку головні характерні особливості: загальну форму і колір, відношення висоти до ширини; вміти правильно сидіти під час малювання; правильно тримати олівець, папір; знати, як користуватися пензликом і фарбами; розміщувати замальовку одного або декількох предметів на аркуші так, щоб вони були достатньо великими і водночас помістилися вільно на аркуші. Такого напрямку дотримувалася і програма Е. С. Кондахчана “Методика викладання малюнка в середній школі”, яка вийшла у 1951 році.

Наведемо ще один приклад альтернативної програми “Навчання та виховання дітей із шестирічного віку” 1987 року, авторами якої є І. Д. Зверев та А. М. Пишкало. У цій програмі розглядалося, що діти повинні вміти у сфері сприйняття дійсності і творів мистецтва, а також у практичній діяльності [10].

У сфері сприйняття дійсності і творів мистецтва у шестирічних дітей повинна бути присутня:

- емоційна чутливість до прекрасного в реальності та в мистецтві;
- активний стійкий інтерес до образотворчої діяльності й творів мистецтва;
- здатність сприймати й оцінювати явища життя і мистецтва з погляду їх образної виразності;
- зв’язок естетичних переживань із моральними;
- уміння виражати своє ставлення в різних формах: словесних, образотворчих, звукових та поетичних.

Відповідно до цієї програми у сфері практичної діяльності шестирічні діти повинні вміти:

- самостійно обирати сюжет і художні засоби для своїх робіт;
- виявляти почуття гармонії, колірної та пластичної впорядкованості;
- малювати так, щоб заповнити площину аркуша, враховуючи його межі;
- володіти знаннями про основні та складові кольори;
- добирати фарби відповідно до емоційного змісту образу;
- передавати характерні особливості форми предметів (високі, низькі, широкі, вузькі);
- дотримуватись елементарних правил роботи з художніми матеріалами.

Узагальнивши наведені приклади, можна зробити висновок, що тільки з 60-х років ХХ ст. на уроках малювання, а зараз образотворчого мистецтва, формуються конкретні навчальні художньо-графічні вміння та навички, які формують міжпредметні зв’язки. Дослідження багатьох науковців (Б. Г. Ананьєва [1], Ю. К. Бабанського [2], Н. А. Бастун [3], Л. С. Виготського [5], В. В. Давидова [6] та ін.) свідчать, що молодший шкільний вік характеризується критичними і переломними періодами. У праці Л.С. Виготського [5] зазначено, що під час переходу від дошкільного віку до шкільного виникають труднощі у вихованні дитини, змінюється її ставлення до тих, хто її оточує.

Мета даної статті — обґрунтувати систему критеріїв формування художньо-графічних умінь та навичок дітей 6–7-річного віку в процесі образотворчої діяльності.

Виклад основного змісту. Шкільний вік важливий для психічного та соціального розвитку дитини. Початок навчання в школі різко змінює життя дитини. Молодший школяр втрачає свою безпосередність. У процесі навчання в школі продовжують розвиватися фізичні та розумові сили, формуються психічні властивості, що створюють нову соціальну ситуацію в розвитку дитини.

У цьому віці вже з’являються особливі риси в характері дитини: народження “соціального Я” дитини — вона відкриває для себе нові соціальні позиції, позиції учня, пов’язані з виконанням навчальної роботи, що дуже цінується дорослими; переоцінка цінностей — поява нових мотивів, гра пере-

стає бути основним сенсом життя; узагальнення переживань і формування внутрішнього стану дитини — емоції перестають бути мимовільними, ситуа- тивними; виникають усвідомлені переживання, з'являється логіка почуттів; зміна структури поведінки — набуває значення орієнтовна основа вчинку, який опосередковує зв'язок між бажаннями й дією; втрачається дитяча безпосе- реднік поведінки — дитина ззовні вже не така, як внутрішньо [34].

Учені (О. В. Донченко [7], Л. М. Любарська [8], М. І. Резніченко [8], Л. М. Масол [9] та ін.) довели, що досвід образотворчого мистецтва та фор- мування художньо-графічних умінь та навичок, набутий людиною в дитинстві, має відчутні позитивні наслідки в дорослому житті.

У визначенні діагностичних методик та у відборі тестів ми враховували вікові особливості розвитку учнів-шестирічок (слабкість дрібних м'язів руки, що супроводжує недостатнє регулювання рухів під час малювання та письма, підвищена стомлюваність при тривалому напруженні, недостатньо сформо- ване зорове сприйняття графічного образу). У програмі загальноосвітньої школи з навчання письма не рекомендовано прискорювати формування та засвоєння художньо-графічних умінь та навичок в образотворчому мистецтві та при навчанні каліграфічного письма.

Методики з використанням малюнка є надто інформативні, вони дозволя- ють виявити безліч психологічних особливостей людини. Водночас вони прості в проведенні, займають небагато часу і не вимагають жодних спеціальних матеріалів, окрім олівця й аркуша паперу.

Додатковою перевагою малюнкових методів є їх природність, близькість до звичайних видів людської діяльності. Певний досвід малювання присутній прак- тично в кожній людині. Найближче це заняття для дітей, тому методики з ви- користанням малюнка при обстеженні дітей застосовуються особливо часто.

На відміну від більшості інших тестів, малюнкові методики можуть про- водитися багаторазово, не втрачаючи свого діагностичного значення. Це дозво- ляє використовувати їх для контролю динаміки стану і для спостереження за перебігом психічного розвитку протягом тривалого періоду.

У дослідженні визначено критерії та показники формування художньо- графічних умінь та навичок дітей 6—7-річного віку на підставі вимог до кри- теріїв педагогічної науки:

- критерії — це ознаки, за допомогою яких можемо зробити висновок про рівень сформованості умінь та навичок;
- критерії встановлюють зв'язки між всіма компонентами нашого досліджен- ня;
- об'єктивність і точність оцінок забезпечуються єдиними критеріями оці- нювання в дослідженні;
- критерії показують динаміку якості дослідження, результативність досліджен- ня;
- критерії повинні бути валідними;
- критерії повинні бути розкриті через комплекс показників;
- критерії повинні розкрити перспективність нашого дослідження [2].

Проведений теоретичний аналіз методичної та педагогічної літератури та дослідження різних поглядів учених (Ю.К.Бабанський [2], В. І. Бондар [4], М. М. Таланчук [7] та ін.) дозволяє зробити висновок, що для вивчення склад- них структурних об'єктів необхідно обирати незначну кількість показників і параметрів для аналізу всіх компонентів і характеру зв'язків між ними.

Специфіка дослідження зумовила вибір тестів дослідно-експерименталь- ної роботи на цьому етапі: аналіз програм з образотворчого мистецтва різних

років та виявлення стану сформованості художніх та художньо-графічних умінь та навичок дітей 6–7-річного віку, анкетування, діагностування рівня сформованості художньо-графічних умінь та навичок за допомогою тестів і використанням графічного малюнка.

При виборі критеріїв та показників, які дозволяють фіксувати й аналізувати процес формування художньо-графічних умінь і навичок дітей 6–7-річного віку, враховано думку вчених про те, що критерії мають однаково трактуватися в межах конкретного дослідження, повинні бути прогностичними, надійними та адекватними щодо досліджуваних явищ. З урахуванням цих вимог було розроблено систему критеріїв та якісних показників процесу формування художньо-графічних умінь і навичок дітей 6–7-річного віку відповідно до базової структури цього феномена:

- *ціннісно-орієнтаційний* визначається сформованістю в учнів умінь естетичного ставлення до дійсності;
- *художньо-інформаційний* відтворює формування та освоєння початкових художньо-технічних умінь та навичок у процесі образотворчої діяльності;
- *операційно-регулятивний* характеризується формуванням базових художньо-графічних умінь та навичок образотворчої діяльності;
- *творчо-практичний* розкриває особливості формування у молодших школярів творчої ініціативи та індивідуально-стильових художньо-графічних умінь та навичок.

Показниками **ціннісно-орієнтаційного критерію** є:

- сформованість у молодших школярів позитивного ставлення до гігієнічних вимог у школі;
- сформованість естетичного ставлення до дійсності;
- вираження емоційності суджень, розвиненість естетичного смаку молодших школярів на заняттях з образотворчого мистецтва;
- перенесення (інтерференція) на художньо-графічні уміння та навички емоційного потенціалу образотворчої діяльності.

Для художньо-інформаційного критерію характерні такі показники:

- сформованість умінь активно сприймати навчальну інформацію з образотворчого мистецтва;
- адекватне сприймання молодшими школярами художньо-образної мови у процесі образотворчої діяльності;
- опанування початкової термінології образотворчої діяльності;
- формування та освоєння початкових художньо-технічних умінь та навичок у процесі образотворчої діяльності.

Операційно-регулятивному критерію властиві такі показники:

- сформованість елементарних умінь аналізу та синтезу базових художньо-графічних умінь та навичок у процесі образотворчої діяльності;
- сформованість у молодших школярів первинних умінь регулювання образотворчої діяльності;
- сформованість умінь поетапного виконання завдань образотворчої діяльності;
- оперування базовим обсягом художньо-графічних умінь і навичок з образотворчого мистецтва.

Творчо-практичний критерій характеризується сформованістю умінь:

- самостійно користування вже набутих базовими художньо-графічними та художньо-технічними уміннями та навичками;
- креативне мислення на заняттях з образотворчого мистецтва;

- використання стильових художньо-графічних і художньо-технічних умінь та навичок при виконанні завдань у процесі образотворчої діяльності.

Зазначені критерії та показники формування художньо-графічних умінь та навичок дітей 6- 7-річного віку формують змістову характеристику образотворчого процесу і є своєрідним орієнтиром при оцінюванні їх сформованості (рис.1).

Висновки. Обґрунтовано систему критеріїв формування художньо-графічних умінь та навичок дітей 6–7-річного віку (*ціннісно-орієнтаційний* – визначається сформованістю в учнів умінь адекватного ставлення до дійсності; *художньо-інформаційний* – відтворює формування та освоєння початкових художньо-технічних умінь та навичок у процесі образотворчої діяльності; *операційно-регулятивний* – характеризується формуванням базових художньо-графічних умінь та навичок образотворчої діяльності; *творчо-практичний* – розкриває особливості формування у молодших школярів творчої ініціативи та індивідуально-стильових художньо-графічних умінь та навичок) та показників сформованості художньо-графічних умінь та навичок у досліджуваній категорії дітей. Виокремлено три рівні сформованості художньо-графічних умінь та навичок дітей 6–7-річного віку (репродуктивний, продуктивний, творчий) залежно від узагальнення в них особливостей образотворчої діяльності учнів початкової школи. Це дало змогу діагностувати реальні рівні формування молодших школярів, а також виявити динаміку сформованості її компонентів на різних етапах експериментального навчання.

Література

1. Ананьев Б. Г. Подготовительный период в первом классе и формирование готовности детей к обучению / [Б. Г. Ананьев, И. А. Сорокина и др.] – М. : Наука, 1955. – 125 с.

2. Бабанский Ю. К. Оптимизация учебно-познавательного процесса: [метод. основы] / Ю. К. Бабанский. – М. : Просвещение, 1982. – 192 с.

3. Бастун Н. А. Індивідуальний підхід до дітей з труднощами у засвоєнні письма / Н. А. Бастун та інші // Початкова школа. – 1984. – № 6. – С. 34.

4. Бондар Н. М. Формування навички скоропису молодших школярів: дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.02 / Наталя Миколаївна Бондар. – І., 2009. – 231 с.

5. Выготский Л. С. Мышление и речь. Собрание сочинений / Л. С. Выготский. – М. : Педагогика, 1982. – Т. 6. – 368 с.

6. Давыдов В. В. Проблемы развивающего обучения, психологические исследования / В. В. Давыдов. – М. : Пед-ка, 1986. – С. 54 – 79.

7. Донченко О. В. Проблема естетичного виховання дітей дошкільного віку в педагогічній думці України (кінець XIX – початок XX ст.) : автореф. на здобуття наук. ступеня : спец. 13.00.01 “Загальна педагогіка, історія педагогіки”/О. В. Донченко. – Х., 2005. – С. 10–14.

8. Любарська Л. М. Образотворче мистецтво. 1-4 класи / Л. М. Любарська, М. І. Резніченко, О. М. Протопопова. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2003. – 52 с.

9. Масол Л. М. Концепція загальної мистецької освіти / Л. М. Масол // Мистецтво та освіта. – 2004. – № 1. – С. 2–5.

10. Обучение и воспитание детей с шестилетнего возраста в школе / [под ред. И. Д. Зверева, А. М. Пышкало]. – М. : Педагогика, 1987. – 212 с.

11. Программы – отчёты по преподаванию нормальной общеобразовательной школы, (для совместного обучения) основанной группой педагогов (сред-

нее учебное заведение с курсом реальных училищ). — С.-Пб. : Питербург, 1910. — С. 44 — 49.

12. Программы и краткие сведения. Новая школа М. Х. Светлицкой. — М. : 1910. — 20 с.

13. Программы сельских школ. — С.-Пб. : Волго-Вятское кн. издательство, 1914. — С. 64-73.

14. Программа средней школы по рисованию. — М. : Учпедгиз, 1947. — 86 с.

15. Программы для III и IV групп школы I ступени. — Екатеринбург : Изд-во, 1924. — С.48-55.

Yelena Belgorodskaiia, candidate of educational sciences, associate professor of drawing, painting and architectural graphics, Architecture and Art Institute, Odessa State Academy of Civil Engineering and Architecture, Odessa, Ukraine. Criteria of forming artistically-graphic skills of 6-7-years old children while painting.

Abstract. The study has proved the system of criteria (value-orientation, artistic, informational, operational and regulatory, creative and practical) formation of the artistic and graphic skills and abilities of 6-7-years old children. Value-orientation criterion defined the following parameters: formation of primary schoolchildren's positive attitude towards hygiene at school; formation of aesthetic relationship to reality; emotional expressing of coloring, development of aesthetic taste of junior pupils in the classroom for the fine arts; transfer (interference) on the artistically-graphic skills of emotional potential of expressive activity. Artistic and informational criterion characterizes formation of active perception skills and training information on fine art; primary schoolchildren use art and figurative language in the expressive activity; master the original terminology of expressive activity; form and develop original artistic and technical abilities and skills in the expressive activity. Operational and regulatory criterion is characterized by formation of elementary skills of analysis and synthesis of basic artistic and graphic skills and abilities, primary regulation of expressive activity skills, abilities of phased tasks in the expressive activities, manipulation of the basic terms of the artistic and graphic skills of fine art. Creative and practical skills criterion is characterized by the formation of self acquired using of basic artistically-graphic and artistically-technical abilities and skills, creative thinking in the classroom for fine art, stylistic artistically-graphic, artistic and technical abilities and skills in performing the tasks in the process of expressive activity. Three levels of artistic and graphic skills and abilities of 6-7-years old children (reproductive, productive, creative) depending on the synthesis of primary schoolchildren's expressive activities features of were determined.

Keywords: primary school, graphic art skills and abilities, fine arts, graphic components of handwriting, graphic arts.